

O ŽIVOTU MOJSIJA ZAKONODAVCA, ILI O SAVRŠENSTVU VRLINE (I deo)

1.1 Ono što ljubitelji gledanja konjskih trka doživljavaju, koji od onih što su se zaboravili, te i od onih što se sastaju po brzim trkama, makar kod toga ne bilo ni malo nedostatka da u usrdnosti usporavaju trku /konja/, iz zaboravnosti opet mu daju glas s vrha, sledeći ga očima po svem poprištu, pa povećavaju težnje onih što se kreću, vičući istovremeno na konje, protežući prema njima ruke i mašući im. A oni to ne čine zato da bi im stvarno pripala pobeda, nego da bi iz dobrog raspoloženja prema takmičarima u žaru usrdnosti i glasom i pokretima tela izrazili svoje zanimanje, pa se kaže da poput nečega činim nešto s tobom koji mi je najdraži od drugara iz bratije, zato što kada se lepo podvizavaš sa božanskim nasleđem na području vrline, prema sporosti prizivaš i priželjkuješ /one/ sa brzim oglašavanjima (*Flp.* 3,14), i glas ti dajem, i podstičem te da požuriš, i molim te da marljivo prinudiš sporost.¹

Činim ovo, ne po nekom nerazumnom raspoloženju koje se kreće ka tome, nego kao prema voljenom detetu, želeći da ti udelim zadovoljstvo. 1.2 Koliko mi je pismo, koje ti je nedavno dostavljeno, saopštilo tu molbu, da bi ti dodelili neko pravilo za savršen život, sa time sam priznao za dolično da udovoljim svima. Makar i ne bilo drugog u rečenom, moguće je da je unekoliko za tebe korisno, da opet na kraju ne ostane ono samo nekorisnim, da se radi tebe poslužim primerom dobre poslušnosti. Ako prihvatamo za dolično da zamenimo svoju poziciju ocima radi konfliktnih duša i za te starce done-

¹ Sv. Apostol Pavle u trećoj glavi *Poslanice Filipjanima* govori o važnosti stremjenja prema onom što je `pred njim` koje se sastoji u zaboravljanju okolnog i prošlog, te znanju o nedostignutosti i nesavršenosti shvatanja Vaskrsenja Gospodnjeg, koje podstiče stremjenje za njegovim postizavanjem: „I trčim prema cilju radi nagrade nebeskoga prizvanja Božijega u Hristu Isusu.” (*Flp.* 3,14)

Sv. Grigorije Niski, O životu Mojsija zakonodavca, ili o savršenstvu vrline - I deo
semo prikaz vrlinskoj mladeži, to je tim pre prirodno za tebe da imaš pred-
nost u dospevanju do dobre poslušnosti, kada se tvoja mladost pod našim ru-
kovođenjem² obučava u dobrovoljnoj poslušnosti. I o tome je dovoljno. 1.3
Priručimo već napomenuto, prizivajući Boga da bude nastavnik u onom sači-
njenom rečima.³

Pitao si me prijatna glavo, da ti opišem kakav je savršen život, molio si
me imajući u vidu da na kraju saznaš na koji način, ukoliko u se u reči nađe
prvobitno da se prilože ukazane crte savršenstva prema svom vlastitom živo-
tu. A ja opet nisam u snazi u tome i drugačijem, pa zaključujem da kako se
obuhvata savršenstvo umom, tako se i pokazuje u životu, a to da dostignem
um više je od mojih snaga. Moguće je da nisam jedini, nego da i mnogi od
velikih i odličnih saznaju u vrlini, te da je slično delo i za njih nepristupačno.
1.4 Ali da se ne bi predale misli, kako bi se, po rečima Psalmopevca, oni ta-
mo pobojali iz straha [gde ga nema,] (*Ps.* 13,5); jasnije ti predstavljam svoju
misao. 1.5 U svemu drugom što se meri čulom, savršenstvo se ograničava
nekakvim poznatim određenjima, na primer onima koji se odnose na količi-
nu, hoće li to biti štogod neprestano i deljivo.⁴ Jer svaka mera količine se
obuhvata nekakvim svojim određenjima, pa ko vidi lakat ili broj deset, taj zna
sa čime počinje i sa čime se završava, te u čemu valja da se dovrši savršens-
tvo. O vrlini mi znamo preko Apostola, da je kod nje jedno određenje savr-
šenstva i da nema jedino određenja. Jer sam je moćni i veliki po razumu, bo-
žanski Apostol, uvek za pružanje vrline, /a/ nikada se nije zaustavljao, pruža-
jući se napred (*Flp.* 3,13), jer mu nije bila pouzdana pretpostavka u svem pu-
tu. Zašto? Zato što svako dobro po svojoj prirodi nema određenje, pa se
ograničava približavanjem suprotnosti⁵; na primer život prema smrti, a svetlo
po tami. 1.6 I uopšte se svako dobro završava time, što sebi predstavljamo
ono suprostavljeno dobru. Kako što je kraj života načelo smrti, tako se i pret-
postavka o putu vrline čini načelom da postane putem po poroku. Naša reč
zasigurno ne laže, utvrđujući kako u vrlini nije moguće dostizanje savršens-
tva. U krajnjoj liniji dokazano im je da ono što se zatvara u određenja još nije
vrlina. Ukoliko sam rekao da je onome koji vodi vrlinski život nemoguće da
dostigne savršenstvo, to će rečima da bude tako objašnjeno. 1.7 Prvonačelno i

² Grigorije je u nekoliko navrata spominjao svoju stariju dob u *De inf. qui praem. abr.* (MG 46.161B); *C. Eun.* 2.605, Vol. 1, p. 403, 6-7 (MG 45.1112D); *Ref. conf. Eun.* 208, Vol. 2, p. 401, 3 (MG 45.561B).

³ Pozivanja na logos takođe su zastupljena u raspravi: *In Hex.* (MG 44.68C-D)

⁴ Slično i u raspravi za *Pesmu nad pesmama - In Cant.* 6, Vol. 6, p. 173, 11ff. (MG 44.885C-D), a uopšte ima i u *Arist., Categ.* 4^o20ff.

⁵ Na pr. u Cf. *In Ps.* 1.8, Vol. 5, p. 63, 4-5 (MG 44.480A), „nepostojanje dobra postaje grešno” *In Eccl.* 7, Vol. 5, pp. 406, 16—407, 3 (MG 44.725A), slično i suprotnost zla prema dobru i nebivstvovanje prema bivstvovanju, te ograničenja koja slede za suprotnosti, takođe u *Or. cat.* 6 (MG 45.28C); *C. Eun.* 1.167-68, Vol. 1, p. 77 (MG 45.301C).

u vlastitom smislu dobro je koje po svojoj prirodi poseduje blagost⁶, a to je samo Božanstvo koje kada se umno predstvalja po prirodi, to stvarno i jeste i time se imenuje. Otuda što je dokazano da nema drugog određenja vrline, sem poroka, a Božanstvo ne dopušta suprostavljenost, sledi da je Božija priroda neograničena i neodrediva. Ali onaj koji ide putem istinske vrline ni u čemu toliko ne učestvuje kao u Bogu, zato što je svesavršena vrlina⁷. Kada od onih što saznaju da je to lepo po prirodi u svemu poželjnom međuprisustvujuće, a da nema određenja, tada se po nužnosti sadržavano priželjkivanje prostire u neograničenost, nemajući zaustavljanja. 1.8 Dakle besputno je sasvim da se svrha dodirne, zato što savršenstvo prema rečenom ne može da se obuhvati određenjima, a jedino određenje vrline je neodređenost. Kako bi neko mogao da dođe do traženog određenja, ne nalazeći samo određenje?⁸ 1.9 Nije pak nadalje da se dokazuje opštost traženog neuhvatljivog govora, bila bi to nebriga prema zapovesti Gospodnjoj, koja kaže: *postanite savršeni, kao što je savršen Otac vaš nebeski* (Mt. 5,48). U tome što je prelepo po prirodi, makar i nije moguće postići sve, za one koji imaju um velika je prilika da se ostane ne dobivši ni delić. 1.10 Sav takav dokazujući trud, da se ne bi sasvim lišili mogućeg savršenstva, već toliko od istog steći, koliko bi unutar traženog bilo sadržano, jer meguće je da u sebi imamo lepotu radi toga da bi vazda želeli da je pribavimo što više, a što je savršenstvo ljudske prirode.⁹

1.11 Čini mi se lepim da imamo Pismo za taj simbol potrebe. Jer negde u proročanstvu Isaije govori glas Božiji: *pogledajte na Avrama oca vašeg, i na Saru koja vas je rodila* (Is. 51,2). Takvu zapovest na kraju daje reč onima koji lutaju na putu vrline, da bi kao na more odneseni s pravog puta koji vodi pristaništu, ispravili svoje pogrešno nameravanje prema opaženom znaku, uvidevši plamen koji se diže sa visokog mesta, ili vrhunac koji se otkriva sa neke gornje uzvisine; poput primera Sare i Avrama koji su ponovi pripravili

⁶ Takođe i prema Arist., *Nicom. Eth.*, 1157^a30.

⁷ „Priroda Boga je istinsko biće”- *De an. et res.* (MG 46.93B). Cf. *Ep. can.* (MG 45.224D-225A). Istinski lepo on vidi jedino povezanim sa vrlinom, te u onakvoj prirodi kojoj je vrlina izvor. Tu takođe nema posrednika vrline i mudrosti u smislu stoičkog učenja (J. von Arnim, *Stoicorum veterum fragmenta* 1. 566), kako je i kod Filona (*Ebr.* 7; *Sac.* 135) i Origena (Origen, *Comm. Jno.* 20.13). To je i otklon od novoplatoničara (Albinus, *Didas.* 28), ali i blizina tezi da je ljudska i božanska vrlina jednaka (Pl., *Theaet.* 176b.)

⁸ Osnova trajnog napredovanja u vrlini je božanska beskonačnost, što je naglašeno i u II, 236., a i u Plot., *Enn.* 6, 7, 32. Kako je dobro neograničeno, nema ni granice za upućivanje u dobro - *Cat. or.* 21 (MG 45.60A); *C. Eun.* 1.290, Vol. 1, p. 112, 15-20 (MG 340D); *De an. et res.* (MG 46.96C-97A); *De hom. op.* 21 (MG 44.201B-C). Za stalno nastajanje žudnje prema Bogu vidi *In Cant.* 1, Vol. 6, p. 31, 6-9 (MG 44.777B); 12, Vol. 6, p. 366, 11-20 (MG 44.1036A).

⁹ To da se vrlina nalazi kroz samo napredovanje objašnjeno je u *De perf.*, najviše istaknuto prema zaključku - Vol. 8, 1, pp. 213, 14 - 214, 6 (MG 46.285C-D). Svakako da to ne znači da pojam napretka ne uključuje i nesavršenosti prema promenama, ali takve da je vraćanje na prvi put moguće.

svoj put pristaništu Božije volje onima, koji blude po moru življenja sa umom koji je protraćio kormilo. 1.12 Jer ako se ljudska priroda deli na muški i ženki pol, i za oboje je jednako prepušteno da izaberu puteve prema vrlini i poroku, tad svakom delu Božijom rečju stoga ukazan vlastiti obrazac vrline, da bi ti i drugi gledali na njima srodne: muškarci na Avrama, a drugi deo na Saru, pa bi se oba pola prema njima svojstvenim obrascima upravljali prema vrlinskom životu.¹⁰

1.13 Takođe bi za nas bilo dovoljno za pamćenje nekakvog čoveka, u životu dobrog iskustva, da bi poslužio kao svetionik i pokazali, kako je moguće uvesti dušu u nepomerivo pristanište vrlina, ne dajući joj da isproba nezgode usred životnih bura i da otrpi razaranje na pučini poroka od neprekidnog uzburkavanja strasti. Radi toga se i predstavlja u istoriji u svoj tačnosti lik života uzvišenih ljudi, da bi se podražavanjem njihovih prispevanja i naš život koji bi usledio upravio ka dobru.¹¹

1.14 Šta pak, pita neko, ako nisam Haldejac kako se spominje za Avrama, i nisam vaspitanik kćeri egipatskog cara, kako se u Pismu govori o Mojsiju, i uopšte u svemu sličnom u životu ništa zajedničko nemam sa ikim od starih; kako da se postavim u isti red sa nekim od njih, nemajući ni mogućnosti u svojim zanimanjima da podražavam čoveka, toliko od mene udaljenog? Na to ćemo onome koji pita da kažemo: ne prihvatamo da je biti Haldejac porok ili vrlina; ne životom u Egiptu, niti prebivanjem u Vavilonu se čovek ne čini udaljenim od vrlinskog života. A takođe, nije samo u Judeji bivao Bog dostojan znanja, i nije Sion jedini, kako može da se pomisli na prvi pogled,¹² da je Božije obitavalište (*Ps.* 75,1.2). Naprotiv, za to nam je potrebno daleko istančanje razumevanje i izoštriji pogled, da bi u istoriji uočili, do kakvih Haldejaca ili Egipćana držeći, i od kakvog se vavilonskog ropstva oslobodivši, izlazimo na visinu blaženog života.

1.15 Neka Mojsije koji je predstavljen u istom govoru bude za nas obrazac čiji je život opisan ispočetka kratko, kako su ga shvatili iz Božanskog Pisma, a zatim dobijamo dostojan istorijski smisao prema primeni pravila vrline, da bi po njima prepoznali savršen život, kakav je ljudima dostupan.¹³

¹⁰ Palladius, *Hist. Laus.*, Prol., 2 i 15 pokazuju priče kao uzore za oba pola.

¹¹ Avram je bio uzor vrline kod otaca, a na njega i Saru obazire se Grigorije i u *De deitate filii et sp. sanc.* (MG 46.569).

¹² „prema predručim zamislama”, koja je suprotica prema „zajedničkim zamislama”, κοινὰ ἐννοια, a što je kao smisao vere bila uobičajena novoplatonovska formulacija iskaza.

¹³ Za pozadinu grčkog pojma razumevanja (διάνοια), važna je uloga alegorije, kao što je za poimanje istorije (ἱστορία) kao `književnog kazivanja` i `opisa aktualnih događaja`. Origen je čak podvukao i crtu za zakonitost tumačenja - Οὐχ ἱστορικὴν διήγησιν, ἀλλὰ θεωρίαν νοητῆν *Comm. Joh. Frg.* 20. Grigorije u ovom spisu koristi ἀναγωγή (II, 223), ὑπόνοια (II, 219), i 346

1.16 Pripoveda se da se Mojsije rodio kada je zakon mučitelja zabranio da ostanu među živima novorođenčad muškog pola, ali je on prijatnoću svog lica preduhitrio svaku potrebu vremenog žrtvovanja, pa je još u pelenama roditelje koji su ga videli (*Izl.* 2,2), pobudio na to, da ne požure da takvo novorođenče predaju smrti¹⁴, te štaviše, 1.17 kada je pretegaog ugroz mučitelja nisu ga prosto pustili u vode Nila, već položivši u neki kovčeg po sastavima premazan uljem i smolom, a zatim porinuli u potok (ovo napisano je prema uzbudljivim napisima o njegovoj istoriji).¹⁵ Ukoliko je kovčegom upravljala neka Božija sila, on je tad bio usmeren prema obali kojoj se približava sa strane, i to je mesto neprekidno na udaru težnji struja. A kako je u šiprag te obale gde je bio odnet kovčeg, došla carska kćer, Mojsije je, pustiv detinji vapaj u kovčegu, učinio pristup princezi. Kada ga je princeza ugledala i vide-la lepotu deteta, on je neposredno privukao njeno dobro raspoloženje, i bio od nje uzet umesto sina. Okrećući se prirodno od doilje drugog roda¹⁶, po zamisli neke od bliskih kućnom rodu, okrenuo se majčinim grudima. 1.18 Izašavši već iz doba deteta hranio se carskom hranom, i bio obučen spoljašnjim obrazovanjem /naukama/,¹⁷ što se poštovalo kao slavno kod spoljašnjih, onije hvatao niti se koristio i priznavao dalje tu izmišljenu majku, kojoj je bio umesto sina, već je pozeleo da se opet vrati svojoj prirodnoj majci i da živi među saplemenicima.¹⁸ Zametnula se borba jednog Jevreja sa Egipćaninom, Mojsije je stao iza svoga i usmrtio inoplemenog. Zatim, kada su se dva Jevrejina dohvatili jedan s drugim, Mojsije je pokušao da u njima smiri duh neprijateljstva dajući im savet da se ponašaju kao braća, te da ne čini kao posrednik u sporu razdraživanje, već prirodu. 1.19 Ali odvrćen od onog koji je imao u

τροπικός (daleko tropičniju /razrađeniju/ teoriju` II, 43), u redu nelinearnog i neuobičajenog kazivanja.

¹⁴ Za prijatnost ili lepotu Mojsijeovog lica i Flavius Josephus, *Antiquitates*, 2.9.226-31, a otud i razlog za česta pozivanja na predanja prema rabinskoj tradiciji.

¹⁵ *Exod.* 2.3 (prevod po Septuaginti /LXX/). Grigorije slično kazuje i u *Contra Eunomius* 2.285, Vol. 1, p. 310, 13ff. (MG 45.1008A).

¹⁶ Po predanju se govori kako je Mojsije odbio sve egipatske doilje, pre nego što je princeza našla jevrejsku doilju (neki navode i *Midrash Rabbah*, na *Exodus* 1.25).

¹⁷ *Act. Ap.* 7.22: „I nauči se Mojsej svoj mudrosti egipatskoj, i bješe silan u riječima i u djelima” (takođe i Philo, *Vit. Mos.* 1.5.21-24; Clement Alexand., *Strom.* 1.23). Grigorije koristi izraz τῆν ἐξωθεν παιδευσιν za vanckrveno obrazovanje (vidi i ovde II, 13, kao i W. Jaeger, *Early Christianity and Greek Paideia* (Cambridge, Mass., 1961), pp. 86ff., /naš prevod str. 76/: „Korpa koja pluta Nilom, u kojoj je kao dete nađen Mojsije predstavlja složenu klasičnu *paideusis*. Na isti način, činjenica da je Mojsije vaspitavan na mudrosti Egipćana, ukazuje na veliki današnji problem Crkve – njen odnos prema klasičnoj grčkoj kulturi. Ona bi trebalo da se upotrebi za ‘unutrašnju dekoraciju’ Crkve zajedno sa *spolia* pagana. Sveti Avgustin je kasnije usvojio i ideju velike vrednosti klasične kulture i njeno izvođenje iz Mojsijeovog primera.”)

¹⁸ *In inscrip.* Ps. 1.7, Vol. 5, p. 43, 24-26 (MG 44.456C); *In laud. frat. Bas.* (MG 46.808D-809A); Philo, *Vit. Mos.* 1.7.32.

vidu samo obeđivanje, Mojsije je to beščašće preokrenuo u povod ka većoj ljubavi prema mudrosti,¹⁹ pa je udaljivši se od života u mnogoljudnom društvu, posle toga izabrao objedinjen život stupiviši u vezu sa jednim od inoplemenika, sa čovekom koji je video bolje, obazrivim u suđenjima o ljudskoj prirodi, i koji je iz jednog postupka, podrazumevam događaj s pastuvom, uvideo vrlinu mladića, štaviše da je stao iza pravde, nemajući u vidu svoju korist, već prihvatajući samu pravdu po njenoj vlastitoj prirodi koja je dostojna uvažavanja, ničim se pred njim ne povinujući. I taj iz drugog naroda koji se zadivio Mojsijem, i njegovu vrlinu u očiglednoj bedi prihvatio sa više uvažavanja, negoli daleko cenjenije bogatstvo, dao mu je kćer za suprugu i ostavio mu na volju da vodi život kakav želi. I njemu, koji je u pustinji bio zauzet ograđivanjem ovaca, dopao se na gorama objedinjenja, slobodan od svakog uznemiravajućeg šuma, život. 1.20 Da je bilo provedeno dovoljno vremena u takvom načinu života, kaže istorija, i Mojsije je imao zastrašujuće bogojavljenje; u podnevu je njegov pogled obasjalo drugo svetlo nego što je svetlo sunčano.²⁰ Zbunjen neobičnošću prizora, Mojsije je okretao pogled na gore, i

¹⁹ *Exod.* 2.15-21.; Philo, *Vit. Mos.* 1.9.49-50. 1.49 ekeroj meh ouh orghh ajmej ikton basil ewj apodidraškwn kaii arti prwkon eij a| odaphn a|figmehoj, mhpw toij twh epixwriwn ehesin ehwmil hkwj mhdel akribwz epistamenoj oij xairousin hā a| lotriountai, *kah ēspoudasen hēsxli# xrwmenoj afanēsteron zhā* touj pol| ouj lanqahwn hāboul hqeiij eij mešon parel xesqai touj goum dumatouj kaii touj pl eilston isxubntaj lipareši *qerape|aj|* epeumenizesqai, par' wh tij wfel eia prose dokato 1.50 kaii bohēia, eiā tinej epel qohtej apagein proj bian epeirwhto. o(del th ephantian tou= eikotoj a|trapoh hā aune taij thj yuxhj ugiainousaij ormai|j epomenoj kaii mh demian ewh uposkel izesqai: diol kaii thj upoushj dunahewj ektin oite pl ebn ehēanieuēto duhamin akaqairēton tol dikaion hēgoumenoj, ul' oul prot rapeij autokel eustoj epii thh twh a|sqenesterwn summaxian iēto. /Drugi pak nemilosrdno trpeći obrušavanje kralja i otpočetka prvo u inostranstvo dospev, dok još nije sa okolnim stanovništvom obiknuo niti tačno ustanovio /naučio/ čemu se raduju ili šta odbacuju, ne bi li marljivo živeo utihlost obojenu nepojavljivanjem /povučeñošću/, izbegavajući upoznavanja s ljudima uopšte, ili odlučujući da uđe u javnost kod moćnih i veoma jakih što se bave lečenjem, sa kojima bi se pouzdanije obučio; te po pozivu, ako neki dospeju u onemoćalost. Suprotnosti sličnih neprohodnosti koje je preduzeo za očišćavajuće porive za dušu, sledio je a da nijedan nije podržavao: stoga je i u nejakom dobu oko mnogih opaženih neočišćenih snaga sprovodio pravdu, preko čega je samopozivno se upućujući, uz neke nemoći zametao borbe./ Cf. Bk. II, n. 23. Za asketski život poput filozofa up. *Vita S. Mac.*, Vol. 8, 1, p. 377, 4 (MG 46.965B; *De inst. Chris.* Vol. 8, 1, p. 41, 20f.

²⁰ Grigoriju se pripisuje da je bio pod uticajem novozavetnog iskustva Sv. Pavla (Acta 9.3 i 22.6), ali i Filon kazuje o ognju koji je bio „svetlo koje je sjalo jače od vatre” /fwz| au|goeidesteron tou= puroj apastraptousa” /Philo, *Vit. Mos.* 1.66-67/ Tu se spominje i glas prema anđeoskoj promisli od Boga, daleko više zastrašujući, pored sve nade po svoj preduzetoj utihlosti: apahtwn ej piđaj **katal pol| hh hēsxli|an epeumarizontoj**. Posmatrajući nagađanja daleko strože, iz dubina koja izuzima neočvrslu raslinje, gde je anđeo znak Božijeg prisustva i promisli koja kruži i pojavljuje se veoma uobličeno, to je po Filonu posledica

video grm u kome je goreo ognjeni plamen, a grane grma kao pod rosom su se zelenele u plamenovima,²¹ pa je sam sebi Mojsije rekao ove reči: *idem i pogledaću ovo veliko javljanje od kojeg grm ne sagoreva* (Izl. 3,3). Rekavši ovo, nije samo jednim očima primao čudnu svetlost, već što je od svega neobičnije, i sluh mu se ozario zrakama tog svetla. Učestvujući sa oba čula u blagodati svetla, pogledi su se obasjali sjajećim zrakama a sluh prosvetljavao čistim učenjima. Otežalom od mrtvih koža svoje odeće Mojsiju je glas onog svetla zabranio da krene gore, dozvoljavajući da skine obuću s njegovih nogu, a zatim da dodiruje onu zemlju, koja je zasnovana Božanstvenim svetlom. (Izl. 3,5). 1.21 U to (jer nije odgovarajuće, mislim, da se baš sasvim oslonimo na reč proste istorije tog čoveka, kako bi se dostiglo već time pretpostavljeno), Mojsije je osnažen viđenim bogojavljenjem, dobio naredbu da izbavi sunarodnike od egipatskog ropstva. I što je bolje poznao silu koja mu se javljala iz visina, po Božijoj zapovesti, činio je provere prema tome, šta mu je u rukama (Izl. 1,7). Ogled je bio sledeći: žezlo koje je palo iz ruke se oduševljava, čini živim bićem (i to živo biće je bila zmija), ali opet uzet u ruku, postaje ono, što je bio pre pretvaranja u zmiju. I površina ruku, isprva stavljenih u njedra, pretvara se u nešto poput beline snega, a kada su ponovo bile stavljene na njedra, vraćaju svoj prirodni izgled. 1.22 Mojsije kreće u Egipat i vodi sa sobom suprugu drugog roda i sa njom rođenu decu, te kada ga je, kako se pripoveda, susreo Gospod (Izl. 4,24), zastrašujući ga pretnjom smrti, a žena ga umilostivljava sinovljevom krvlju obrezanja, kada i proizlazi sustet s Aaronom, koji je takođe bio od Boga podstaknut da krene na sretenje. 1.23 Zatim oni obojica sazivaju narod koji je živio u Egiptu na opšti sabor, te onima koji su postradali pod teškim radovima, nagoveštavaju oslobađanje iz ropstva, i samom mučitelju se o tome iskazuje govor. Uz sve negodovanje mučitelja, a i nadzornika, koji nadgledaju radove, kao i samih Jevreja, većih

te velike utihlosti s onu stranu nade ili očekivanja bilo čega. Ontologija isihazma kao da ovde ima svoje neotklonjivo uporište.

²¹ Philo, *Vit. Mos.* 1.65. - *kaii twh perii diaitan ugieinwh. aβwn del thh poimnhn eij topon eukdroh te kaii eukorton, ehqa sunebaine kaii poli hh poan probateusimon ahadidosqai, genomenoij proj tini nabei qeama ekpl hktikwtaton ofr# batoj hh, akanqwteij ti futoh kaii asqeneštaton: ouktoj, ouβenoij pur prosenegkohtoj, epaiβnhj ahakaiegtai kaii perisxeqeij ol oj ek rīzhj eij akremona poli v= fl ogii kaqaper apo/ tinoj phghj ahombroushj diemene s%βj, ou katakaiomenoj, oia/ tij apaqhj oušja kaii ouk ul h puroj autoj wh...* („I kada je Mojsije sprovodio lečenje, vodeći pastira na mesto dobre vode trave, gde je takođe bilo mnogo ispaše što se nudi stadu, gledao je ono što je nastalo prema nekom prizoru od uzvišenja. Tu beše grmova i trnjaka, sušnog i najkržljavijeg raslinja, koje nijedna vatra ne paleći /prinudujući/ iznenada sveg obuhvatajući od korena do krošnje mnogim plamenjem, premda mu iz tog izvora /goriva/ nije dospela istrajnost, nije bila /s njim/ povezana, poput neke netrepeće suštine, te taj oganj ne budući tvaran...”

ili su od ranijih, nastava nosačima opeka je uveličana, zahtevajući još više zahtevan prikaz ne samo da se od napora samog ne vidi sebi spokoja, već i vlastitim iznurivanjem skupljajući slamnatu plevu (Izl. 5,12). 1.24 Faraon (takvo je bilo ime egipatskom mučitelju) po tim znamenjima, kakva je Mojsije izvršavao Božijom silom, prihvatao je snalažljivo suprostavljanje sa egipatskim vračevima: i kada je Mojsije u očima Egipćana ponovo pretvorio svoj štap u zver, čarodejstvo koje je nameravalo da se izvrši ravno čudu i nad štapovima čarobnjaka.²² Ovo snalaženje je, obličeno time, što se dogodilo; zmija, iz pretvorenog Mojsijevog žezla, pojela je one kod čarobnjaka, to jest, njih zmije, i time je pokazao da štapovi čarobnjaka nisu imali nikakvu, ni prevratničku, a ni životnu silu, sem jedne vrste, kakvu je čarobnjaštvo snalaženja pokazivalo očima lakovernih.

1.25 Tada je Mojsije, videći da je zajedno sa priređivačem zlobe sve njemu podvlašćeno, naneo opšti udarac svem egipatskom narodu, nikoga ne izuzimajući od skupa koji proba bedu. A s njim pri takvom napadu na Egipćane, kao što je osvajačka vojska, pokrenuli su se sami stihovi bića, koja su u vasoni vidljiva: i zemlja, i vatra, i vazduh, i voda, po želji ljudi menjajući svoje sile delovanja.²³ Jer jednom i tom pak silom, u jedno i isto vreme, i na

²² Exod. 7.10-12. Philo, *Vit. Mos.* 1.16.91ff. 1.92 σοφισταί δ' οἱοί κἀν μαῖοι παρε-
τιγχανόν "τίς καταπίητεςσθε;" εἶπον: "οὐδ' ἠνεῖν τῶν τοιοῦτων ἀνελεθῆναι
ἐκόντες, ἀλλὰ ἄρρωμεθα τεκνῶν δημιουργῶν τῶν ὀφθαλμῶν." εἶπ' ἐκαστοῦ βακθριαῖον ἡ
εἰς ἑκάστην ῥῆγαντοῦ, δρακόντων πλεονάζοντες ἡ δὲ κἀν περὶ ἐκείνου 1.93 τὸν πρῶτον εἶπὸν οὐκ
ὀφείδ' ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόχου διανασταῖν προσηγορίᾳ τὰ μέλη στεῖρα ἐυρυθείη, τὸ δὲ
στόμα διοίχθαι ὀφθαλμοῦ πνευματοῦ ῥῆγαν βλασφημίας κατὰ τὸν νόμον ἐκείνου παρὰ
ἐκείνου κούριον ἡ σάβηνας ἐπισπᾶται 1.94 κἀν καταπιῶντες εἰς τὴν ἀρχαίαν φύσιν τῆς
βακθριαῖας μετέβαλον. ἡ δὲ κἀν μετὰ τὴν ἐκαστοῦ ἐξέλιξεν τὴν ἐξέλιξεν τὴν ἐξέλιξεν
τοιοῦτον διήλθεν ἡ μεγαλοῦρθησα ὄψις, ἡ δὲ κἀν ἡ δὲ κἀν ἡ δὲ κἀν ἡ δὲ κἀν ἡ δὲ κἀν
σοφιστὰς κἀν τεκνῶν εἰς τὴν γινόμενα περὶ ἀσμεῖας προσηγορίᾳ ἀπὸ τῆς ἀλλοτρίου
ῥῆγαν... „Učeni i vešci koji su s tu obreli rekoše 'Kome si uzvikivao?' kazujući: 'ni mi ne ima-
smo takvu obučenost, ali slično obeležavamo takvu veštinu stvaranja'. I onde držeći štap koji
beše bačen, nađe se mnogo zmija koje su se uvijale oko prvobitnog /oko prvog pre menjanja/.
One su budući od mnogog nastanka uvis palacale, otvarajući usta i putem daha jačale osnažene
katkad jakim sištanjem, sve u krugu povlačenjem uvlačeći i opet se u staru prirodu štapa pre-
mećući. Tako se i u svakoj duši od dolazeće rđavosti pokazalo podozrenje ili velikodelatni po-
gled /iskolačene oči/, koji nije utvrđivala postojanje ljudske učenosti i veštine što bi nastajala
nepriistrasno se oblikujući; već silom Božijom...”

²³ *Knjiga Premudrosti* 19.18; U spisu o životu Mojsijevom Filon Aleksandrijski opisuje takođe
to delovanje prema elementarnim silama, kazujući: „(96) Za elemente univerzuma, zemlju,
vatra, vazduh, te vodu, od kojih je svet sazdan i što behu pod Božijom upravom, stavljeni su u
stanje ukočenosti protiv njega, sve dok taj nepoštujući čovek nije bio uništen, prma nameri da
se pokaže višim od Boga koji je te zakonomernosti postavio, koji je takođe podesio neke ele-
mente od stvaranja sveta da ga zasigurno obezbede i da se menjaju kad god mu se bude htelo,
da bi proizveo učinak nevernika. (97) I On je dodelio svoje kazne, poverene drvetu, koje se
sastojalo od onih elemenata koji su sačinjeni od daleko čvršćih delova, naime zemlje i vode, a
kroz koje su svi različiti telesni vidovi stvarnosti savršavani, te i Mojsijevom bratu. Isti broj

jednom i istom mestu bilo je lažnjeno beščašće, a nestradalnima je ostala sloboda od greha. 1.26 Tada se sva vodena priroda, po Mojsijevom naređenju pretvorila u krv, tako da su i ribe propale od tog prelaska vode u plotsko nadimanje, pa je za naglašene Jevreje krv bila voda, usled čega se i otkrila čarobnjačka prilika koja se za vodu napla kod Jevreja, da se po snalaženju prida krvav oblik. 1.27 A takođe, kada su gmizave žabe napunile Egipat (čije nagonilavanje nije objašnjivo nekakvim prirodnim usleđivanjem što se ne bi prostrlo ni samo do mnoštva, već naprotiv zapovest koja je sastavljena žabama obnavljalo je tu prirodu živih stvari koja se pojavila); sve je egipatsko trpeću uvredu, stiskajući u kućama s tim gmizanjima, a život Jevreja je bio čist od tih neprijatnosti. 1.28 Tako i vazduh, noć i dan, ni po čemu se nije razlikovao za Egipćane, koji su živeli jedino u mraku, dok kod Jevreja nije bilo nikakve promene suprotne uobičajenom. Na taj je način i sve drugo: grad, vatra, kras-te, strugotine, pasje buve, tuča grada, - na Egipćane na koje je delovala svaka takva beda uobičajeno,²⁴ a Jevreji su po slušanju i pričama znali o stradanjima onih što su s njima boravili, ne kušajući sami nikakvog prikradanja sličnih zala. Zatim ubijanje prvorođenih proizvelo je još tačnije razlikovanje Jevreja i Egipćana; Egipćani su obliveni suzama pri propadanju njihovih najdražih, a Jevreji žive u potpunom ćutanju i van opasnosti; spasenje izlivanjem krvi im je bezopasno u svakom kretanju, kada su na oba dovratka i na s njima povezanom naslonu bili ostavljeni znaci krvlju. (*Izl.* 12,7).

1.29 Pri tome, kada su Egipćani bili poraženi nesrećom, sustigavši prvorođene, i svaki svoje i sve uopšte gore oplakivao, Mojsije se organizovao izlaskom Izraelićana, pripremvši ih na to zapovešću, da sa sobom u vidu zajma ponesu izmoljeno bogatstvo Egipćana. Izvršen je trodnevni put unutar Egipta, kaže još istorija, i postalo je teško egipatskom caru što Izraelj više nije u ropstvu, pa naoružavši sve podanike, krenuo je da goni sa silom na konjima narod Božiji. Izraelićani videv opremljene konje i mnoštvo oružja, kao neiskusni u ratu i nepripremljeni na takva, za njih čudna dela, odmah su bili poraženi strahom i ustali su na Mojsija. A tada, što je lepše od svega o čemu govori istorija o Mojsiju, podelivši se nadvoje u svojoj delatnosti, on je glasom i rečju bodrio Izraelićane i zapovedao im da ostanu kod dobre nade, a iznutra

koji je potekao od elemenata što ih najviše oformljuje u životu, imenom vatra i voda, dodelio je Mojsiju samom. Jedno, sedmero, verujući obojici, a drugo drvo, da bi sačinio čitav broj od deset, ostavio je za Sebe.” Philo, *Vit. Mos.* 1.17.96-97. Cf. *ibid.*, 1.26.143, „Zemlja, voda, vazduh, vatra, sastavni delovi prirode koje je nemoguće izbeći, učestvuju u napadu. I najčudnije stvari od svih su bili isti sastojci na istom mestu i i stom vremenu donoseći razaranja jednim ljudima i sigurnost drugima. Poređenje sa vojnim pokreima dato je *Midrash Rabbah*, na *Exodus* 15.27.

²⁴ Grigorije nije sledio biblijski red događaja u Exod. 8-10 (cf. Ps. 105(D-R 104).29-36). Imao je još jedan raspored u *Životu Mojsijevom* II, 63-88, a i drugi sažetak u *In Cant.* 3, Vol. 6, p. 77, 8ff. (MG 44.813B-C).

umom prinosiso Bogu molitve za dovedene u užas. I rukovodeći se savetom koji je dobio odozgo kako da izbegne opasnosti, Sam Bog (kako kaže istorija) primetio je njegov tihi vapaj (Izl. 14,15). 1.30 Oblak je predvodio narod po Božijoj sili,²⁵ a ne formirajući se po opštem prirodnom zakonu (jer nije njegov sastav nastao od nekih para ili dimova u vazduhu, što se zgušnjava parama uzrokovanonjihovim otežalim slaganjem, zgnječemog ili spaljenog vetrovima u sebi samima), već je taj oblak naprotiv, prema svedočanstvu Pisma, kao nešto više od ljudskog shvatanja ono što ga prevazilazi; a takvo je bilo čudo što je osvetljeno palacajućim zracima sunca služilo narodu kao stena, ocenjujući šta je bilo nad njim i tankom rosom vlažeći znojavi vazduh što se noću pretvarao u vatru, a od večeri do jutra svojim sopstvenim svetlom osvetljavao Izraeličane. 1.31 Na taj je oblak gledao i sam Mojsije, i narod je naučio da sledi njegovo pojavljivanje. Kada su došli do Crnog Mora, gde ih je u predvođenju odveo oblak, narod je bio okružen otpozada celom egipatskom vojskom; Izraeličanima nije preostalo ništa i nigde nije moglo da se beži od bede, zato što su uhaćeni u sredinu između neprijatelja i voda; a tada je, pokrenut Božijom silom, Mojsije učinio ono, što je od svega najneverovatnije. Približavajući se obalom vodi, udario je o more štapom i ono se od udara poddelilo. I kao što obično biva sa staklom, ako se na nekom delu na vrhu načini pukotina, tada po pravoj crti ona ide i do drugog kraja; a tako i po svem moru, kao gotovo s jednog kraja da se razdelilo ono pod štapom i do suprotne obale produžilo cepanje sila. Po meri onoga kako se delilo more, Mojsije je idući dubinom sa svim narodom niže od voda, nepokvašen, kao da je osušen sunčanim zrakama po telu, prepešaćio po suvom dnu mora bezdan, ne bojeći se tog iznenadnog ukrućivanja struja, kada je i ovde i tamo s obe strane morska voda otvrdnula nalik stenama.²⁶ 1.32 Kada se i Faraon sa Egipćanima

²⁵ Philo, *Vit. Mos.* 1.166. nefel h gar eij eumegēqh kipna sxhmatisqeīsa provēi thj pl hqubj, hne raj meh h ioeidej ekl ampousa feggōj, nuktwr del fl ogoeidej, upe r tou= mh pl azesqai kata thh poreian, a l' apl anestat% e pesqai hgemohi o dtou= taka mehtoi kaii twh uparxwn tij hh tou= megal ou basil elwj, a fanhj a ggel oj, e gkateil hmmehoj tv= nefel v proghthr, oh ou qemij swmatoj ofqal moij ofasqai. /"(1.166) jer oblak u veličini opšte uobličenog prolaznog među mnogima, pokazujući suncoliko obasjavanje dana, i noću je osvetljen dok se pokazuje na putovanju, nego pak da se i najnezalutalije sledi gospodara puta. Pripadajući opet brzo tome šta je po velikom Caru, nevidljivi anđeo, predvodnik skriven u oblaku, koji nije po zakonitosti gledanja telesnim očima."

²⁶ Philo, *Vit. Mos.* 1.177-180. prostaxqeij del Mwushj tv= bakthri# paigi thh qal assan: h(del r ageīsa diistatai kaii twh tmhmatwn tal meh proj t% r agehti merei metelwra proj ulvoj epairetai kaii pagehta tropon teixouj krataiwx h remei kaii h sukaze, tal d' opisw stalenta kaii xal inwqēhta thh eij tol prosw forah kaqaper h gajaj afanesin ahexaitize, tol del mesaitaton, kaq ol egeheto h(r heij, ahachranqeh o dtōj eureia kaii lewforoj gipetai. touto idwh Mwushj kaii qaumašaj egeghqei kaii pl hrwqeij xaraj eparsune touj idipuj kaii vl takista proutrepen „(177) požurivani Mojsije je štapom poučio more: udarcem je rastavio i odvaja-

uputio u more po tom novonastalom putu u vodama, opet se slila voda s vodom, te po uzajamnom sjedinjavanju odeljenih delova mora u raniji izgled, vode su poprimile jednu neprekidnu površ. Izraelićani na kraju obale su odahnuli od dugog i brzog hodanja po moru, kada su opevali pobeđničku pesmu Bogu, koji je tada za njih podigao beskrovni pobeđnički spomenik, nakon istrebljenja pod vodom kompletne egipatske vojske i štaviše s konjima, oružjem i kočijama.

1.33 Zatim je Mojsije krenuo napred, pa završivši trodnevni put po suvom, zapada u teškoću, nemajući čime da utoli žeđ. Bilo je nekakvo jezero, oko koga su se smestili, ali je u njemu morska voda, čak daleko slanija od morske. Dake nakon dolaska do vode i gorenja od žeđi, istome je božansko dalo savet da našavši neko drvo kod tog mesta ubaci u vodu. I ona počinje da bude pitka, a svojstvo je drveta sila da prirodu vode pretvara od slane u slatku. 1.34 Prateći oblak i oni su se rđavo pokretali za njim, prekidajući hod tamo gde je oblak davao znak za odmor, i opet ustajali na put kada bi ih oblak podigao. Onima koji su se sada spuštali sledeći taj put, namenjeno je mesto pitke vode sa dvanaest izvora i nepresušnih za suša i sa feničkim drvećem opkoljeno. Sedamdeset je bilo feničanskih, kojih je i u malom broju bilo dovoljno da proizvedu čuđenje kod posmatrača, prevashodno po lepoti i veličini. 1.35 Uglavnom se zlopateći na putu, oblak ih je vodio prema drugom mestu,²⁷ a to je bila nekakva pustinja na suvom koja nije pokrivena peskom, koju zemlju ne oplakuje nikakva vodena vlaga; a tamo opet, kada je narod počela da mori žeđ, neki kamen o koji je Mojsije udario štapom po vrhu, izlio je slatku i prijajuću za piće vodu uobilju, prevazilazeći i potrebe mnogobrojnog naroda. 1.36 Onde pak i sa prispevanjem mučenja gladu, izlazeći iz Egipta, nastalo je od svih najneverovatnije čudo; ne od zemlje po opštoj zakonitosti da im izniče hrana, nego odozgo sa neba potiče ličeći na rosu. Jutrom im se razlivala rosa, i ta rosa se za one koji su je kupili činila hranom, zato što nije kao razlivena bila vodena kaplja, kao što je kod rose uobičajeno, nego su

njima prema meri udarca padanja, spram uzvišenog se uzdižući pokrenuo način da se zidovi učvrste umire i zatihnu, a one otpozadi što su stajali i bili usplahireni prema predstojećem putu, /učinio/ da nastupe poput jedne skrivene povorke, sredinom, po čemu je nastao prolaz, našavši nepovrediv put, te oni postase lavoliki. Videvši čuda koja je Mojsije proizveo i u ponoći dragosti viđenja obradovan, ohrabrivao ih je i požurivao..."

²⁷ *Exod. 17.1-7. Philo, Vit. Mos. 1. 210-* Toutwn meh ouh pol l hh hñon afqonñan ouk epil eipohñwn, ulñatoj del kaii pal in piešasa deinñl spahij epigignetai: kaii proj apognwsin hñh trapomehwn swthriaj, labwh Mwushj thñ ierah bakhthriaj ekeiphn, di' hj ta' kat' Aigupton apetel ese shmeia, qeoforhqeij thñ 1.211 akrotomon petran paigi. XXXVIII. „(1.210) Takođe je vodio mnogo neubijenog i preostalog, a voda pak i teško sleđenje opasnog vazda su pristizali: Mojsije je već i za nepoznato preduzeo spasonosan način onim sveštenim štapom, kojim je kod Egipćana dobio bogonosne znake da pouči vrhoseklu stenu.”

umesto kaplji padali nekakvi, poput leda okruglasti delići, po izgledu ličeći na semena koriandra /τὸ εἶδος κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ κορίου σπέρματος σφαιρωθέντες κατέρρεον/, ali im je ukus bio poput slasti meda. 1.37 U tom se čudu ujedno vidi i drugo, da svi koji su se okupili u raznim, kao što je verovatno, uzrastima i snagama, nego su odmeravali pojedine sklonosti okupljenih tako da i najjači nema za sebe previše, te da se i kod manje snažnog ne pokazuje nedostatak. Uz to opet istorija kazuje i o drugom čudu, naime da svaki što je dobio za dan nije ostavljao za sutra, po nekoj štedljivosti prema neugodama od prisutne hrane, kad beše da se otpočетка troši odlažući, a ona se pretvarala u crve. 1.38 Ali ima i nešto drugo neuobičajeno u istoriji o toj hrani, jer jedan dan u nedelji prema nekom tajnom razlogu /κατὰ τινα λόγον μυστικὸν/ poštovan kao neradan, te u dan koji mu prethodi, i hrane je napadalo u ranijim danima ravnomerno, i usrdnost onih koji su se okupili bila je razmeštena, ali se prikupljenog pokazalo dostruko više od obične mere, tako da nije bilo predlaganja po potrebi a hranom, na se narušava zakon nedeljanja. I u tome se bolje pokazala Božija sila onima, što se u drugim danima činiše nezgodnim za rad, u neki petak, dan pred subotu (takvo je bilo ime danu nerada), kako je prikupljena, da ostaje tako nepovređeno, da se u ostajanju pokazuje svežom, kao da je tog dana pala. 1.39 Potom se kod istih zametnuo rat sa nekim inoplemenim narodom. Amalićanima ih tako po istima imenujući sastavlja razum /συστάνας ὀνομάζει ὁ λόγος/. Za sve to vreme izraelski narod se prvi put naoružao, da bi stao u bojni poredak, premda ne svi nego su se po sklonosti izabrani upustili u bitku, da bi od njih samih izabrani stupili u okršaj, u kome je Mojsije opet pokazao novu sposobnost vojskovođe; usled toga što je vojsku protiv Amalićana tada vodio Isus, koji je nakon Mojsija bio vođa naroda, a Mojsije je na ratnom polju sa jednog brda podalje podizao pogled ka nebu, a sa obe su mu strane stajala dva njemu bliska čoveka. 1.40 A tada, prema saznanju istorije, dogodilo se ovakvo čudo: i kada je Mojsije podigao svoje ruke nebu, oni što su ga sledili jačali su protiv neprijatelja, a kada ih je spuštao, vojska mu je ustupala težnjama inoplemenih (Izl. 17,11). Primitivši to, oni koji su stajali uz Mojsija, došavši mu sa obe strane, pridržavali su mu ruke, koje su se po nekom skrivenom uzroku činile teškim i zamorenim. Kada im nije bilo dovoljno snage da pridržavaju Mojsijeve ruke u pravom položaju, poduprli su njegovo sedište kamenom, te na taj način učinili da kod Mojsija uz njihovu pomoć ruke budu podignute ka nebu, te su inoplemenici bili sasvim potučeni od Izailićana. 1.41 Uz to isto mesto zastao je oblak koji je predvodio narod na putovanju, nužno je po svemu bilo da se ni narod ne pomera, zato što niko nije predvodio na prelaz na drugo mesto. Tako su kod njih bez ikakvih napora bile povoljnosti za život, vazduh im je odozgo kišio gotov hleb, a kamen neprestano dostavljao piće, te oblak izbavljao od neprijatnosti vazдушnih promena, danju služeći kao odbrana od znoja,

a noću rasvetljavao mrak obasjavajući nekim vatrenolikim zrakama, pa je bezbolno bilo to prebivanje njihovo što su raspoređeni na visovima gore u pustinji, kada su napustili boravište.

1.42 Tu je Mojsije stavio Izrailičane pred neku neizrecivu tajnu²⁸; sama je sila Božija koja prevazilazi reči čudesima tajno vodila i sav narod i samog vođu. A to tajno vođenje /μυσταγωγία/ završeno je na taj način. Pre je rečeno za rosu da bude dalje od svih drugih ogrešenja, koja se primećuju po telu i duši, te da se očisti nekim polivanjima, štaviše da se neki broj dana uzdržava od samog braka, da bi usaglašavajući se s tajanstvenošću, opravši se od svega strasnog i telesnog, pristupio gori čist od strasti (ime te gore bilo je Sinaj), a uspon na nju bio je dopušten samo razumnim bićima, a od njih samo muškom polu, i da se uz to očisti od svakog greha. Svaki oprez i predostrožnost je upotrebljena, da se ni jedno nerazumno biće ne popne na goru. A ako bi se dogodilo kao takvo, narodu je bilo zapovedeno da kamenjem pobiju sve, šta god da se pojavi na gori od prirodno nerazumnih. 1.43 Zatim se svetlo koje se razlilo u vazduhu /ἐκ καθαρός αἰθέρας/ umesto čiste prozračnosti počelo crniti maglom, pa je gora, uokrug obuhvaćena mrakom, postala nevidljiva.²⁹ Vatra koja se pojavljivala iz mraka činio je strašnim viđenje za gledaoce, sva je gora sa svih strana tamno izgledala, i sve vidljivo usled vatre koja je prolazila, bilo je pokriveno dimom. Mojsije je vodio narod na uspon, i sam bojažljivo gledajući na prizor, ali izuzimajući dušu od trepeta, tresao se telom od straha, pa time što nije krio pred Izrailjićanima duševne potrese, već pred njima priznao koliko je poražen viđenjem, te da se tresu telom. 1.44 Jer prizor je bio takav, da nije samo preko očiju bacaio dušu u užas, već i posredstvom sluha joj se obraćalo zastrašujuće, pa je sve naniže stiska poražavajući glas s visine, čije je i prvo javljanje bilo teško i nepodnošljivo za svaki sluh: on se poredi sa zvukom truba, ali groznom i poražavajućom zvučnošću prevazilazio je svaki poznati uzor; a tokom vremena glas se činio još strašnijim, jer mu je zvuk neprestano jačao i postajao sve više poražavajućim. Da je i taj glas bio artikulisan Božijom silom, bez upotrebe odgovarajućih organa /sprava/,³⁰

²⁸ *Exod.* 19.10ff. Bogopojavlivanje na gori Sinaju je zabeleženo u Philo's *Vita Mosis*, a i u prikazu *De decalogo* 11.44-49. U *De decalogo* 10.41 koristi izraze tajanstva za Mojsijevo primanje Zakona, a Mojsije je sveštenik tajni koji vodi narod prema upućivanju u njih: *Vita Mosis* 2.15.7175.

²⁹ Cf. *Heb.* 12:18-21 za opis u delovima 43-44. U *Or. Dom.* 2 (MG 44.1137A) on u pasusu o Jevrejima poredi Mojsija sa Sinaja i Gospoda Hristosa u donošenju zakona i donošenju božanske blagodati.

³⁰ Iskustvo sa zvucima truba (*Exod.* 19.19) veoma je učinilo utisak na Grigorija Niskog. Aristovul je kazivao o trubama na Sinaju koje zvuče „po Bogu bez ikakve pomoći” (Eusebius, *Praep. Evang.* 8.10.) Filon u Dekalogu u tom pogledu takođe je instruktivan (Philo, *De decal.* 9.32-35.), a Origen pruža isto objašnjenje „nevidirajućeg vazduha” za Božjoj glas na Isuso-

Sv. Grigorije Niski, O životu Mojsija zakonodavca, ili o savršenstvu vrline - I deo
sam je vazduh u sebi artikulirano oblikovao reč. I ta reč nije bila prosto artikulirana, već je označavala Božanstvene naredbe. I glas koji se produžavao rastućom snagom, truba koja je zvučala jače od nje same, prethodne zvuke je prevazilazilo uvek usleđujućim.

1.45 Sav narod nije imao toliko snage, da bi podneo ono što se videlo i čulo, pa se zato za sve podnela molba Mojsiju, da on postane posrednik zakona, i narod nije odustao, kao po Božijoj volji da svemu veruje, što ni Mojsije neće izvestiti po učenju odozgo. Po svemu su svi ponovo sišli na padine gore, ostavljajući jedino Mojsija, koji je u sebi pokazao suprotno, šta je stvarno bio.³¹ Jer kada su se svi koji su saopštili da učestvuju u poduhvatu predali strahu, Mojsije je ostavši sam, postupio smelije od onih koji su ga okruživali. Zašto se i to javno obznanjuje, da njegov strah nije bio po vlastitoj nemoći koji ga je u načelu obuzeo, već da je on to doživeo po saosećaju sa onima koji su premrli od straha? 1.46 Nakon toga, poput nekakvog bremena uvežbavši se sa bojazni naroda, došao je sebi, osmelivši se tada da stupi i u sami mrak, te da prebiva unutar nevidljivog, postavši takođe nepojavan za one koji gledaju. Jer upućujući se prema ždrelo božanskog tajnouvođenja /τὸ ἄδυτον τῆς θείας μυσταγωγίας παραδυσίς/, nakon što je sišao nevidljivom nije vidljiv, poučavajući, mislim, kroz to što je proizveo, da je trebao brižljivo da sabivstvuje sa Bogom /συνεῖναι τῷ Θεῷ/ izašavši sav kao pojava i uz ono nevidljivo i neuhvatljivo i samim njegovim razumom, poput nečeg uz skrivena određenja, pretežući onom da se veruje bivstvovanju božanskog u koje ne može da uđe osmišljavanje (poimanje) /ἀνατείναντα ἐκἐπιστεύειν εἶναι τὸ θεῖον ἐν ᾧ οὐκ ἐφικνεῖται ἡ κατανόησις./³² 1.47 Nastao je po onome kad se primao zapovesti Božijih. One su bile pouka o vrlinama, čija je glava bila pobožnost, i da se ima od doličnog zahvatanja oko božanske prirode, što preuspostavlja sva saznatljivija mišljenja, kao i skrivene prikaze, ne sličeci ni na šta saznatljivo. Jer ne sluša se pre bilo čemu od dohvatljivog u gledanjima oko božanskih predstava, niti neka od zahvaćenih saznatljivosti

vom krštenju (C. Cels. 2.72; 6.62.) I Dionisije Areopagit u *Tajanstvenom bogoslovlju* pominje i mogućnost unutrašnje sinhronizacije sa zvucima jer Mojsije kreće na uspon i pre nego što ih je čuo, tj. znajući da će se oglasiti i ispuniti shvaćeno.

³¹ *Exodus* 34.29ff. je očito osnova za Grigorijev stav, premda on ne sledi biblijski redosled. Pavlova upotreba pasusa iz Izlaska u 2 Cor. 3, bliža je starozavetnom tekstu. Uloga posrednika je ono što Grigorije naglašava kao važnost teksta koja pokazuje Mojsija /: *In inscrip. Ps.* 1.7, Vol. 5, p. 45, 7ff. (MG 44.457B-C). Vidi II, 319/. Filon vidi Mojsija kao zakonodavca u: Philo, *Vit. Mos.* 2.51-10.53., a Grigorije pridodaje Gospoda Hrista kao posrednika prema ljudima (*Ref. conf. Eun.* 142-44, Vol. 2, pp. 373, 16—374, 24 (MG 45.532D-533A), a Bogovidca Mojsija vidi kako ostaje posrednik za judaizam.

³² Sv. Grigorije sledi Filonovu egzegezu u kojoj primrak označava neshvatljivost božanske suštine, te njenu onostranost svim pojmovim znanjima (*In Cant.* 6, Vol. 6, p. 181, 4ff. (MG 44.892C-D). Vidi II, 162ff.

sliči na onu iznad svega postavljenu prirodu, nego bivstvovanje verujućeg, slično ili koliko ili odakle ili na koji način jeste neistraživo, bivajući kao nep-ristupačno.³³

1.48 Pretpostavka razuma prema čemu i koliko po karakteru ima pri-
devaka, rodnije i svojstvenije proizvodi pouke zakona. Jer rodniji je zakon
koji zabranjuje svaku nepravdu, da treba da se ima ljubav prema saplemeniku,
a po utemeljenju, u svemu zahteva da se svesno sledi to da se ništa zlo ni-
ti ne čini prema bližnjem. U onima prema pojedinačnom ili o poštovanju ro-
ditelja iznosi se katalog i pobrojavaju grešenja koja se zabranjuju. 1.49 I kao
što bi po predočišćavanju uma tim zakonima, uzvodio je Mojsije savršenom
tajnouvođenju, prema Božijom silom mu nejasnim predukazivanjem neke
posude. A posuda je bila hram, koji je imao lepotu u nekoj neobjašnjivoj raz-
nolikosti. Tu su bila predvorja, stubovi, zavese, trpeza, svetionik, oltar za ka-
đenje, žrtvenik, čistilište, a unutrašnjost svetilišta skrivena i nedostupna, da
ne bi lepotu i raspored svega toga izgubili iz sećanja, te da bi čudo moglo da
se pokaže onima dole, ne da se samo piše predavanjem čistih simbola, već da
se podražava kroz stvarno spuštanje netvarnog onog stvaranja, uzevši od svega
najblistavije i najočiglednije stvari od onih što se na zemlji nalaze, i u kojima
je više od svega bilo zlata, s kojim su bile u krug oblivene stope, uporedo sa
zlatom i srebro koje je ukrašavalo vrhove i baze stubova, da bi kako mislim,
jače blistalo zlato među onima što se razlikuju bojom na oba kraja. Unekoliko
je i bronzana tvar poštovana kao korisna i služila je za nadglavlja i za osnov
srebrnim stubovima.³⁴ 1. 50 Zavese pak i pokrovi, čime su bili ogrnuti bokovi
hrama i vrh iznad stubova, sve je bilo pripremljeno poput tkačkog umeća
prema stvari, usklađeno za svako delo. Kod nekih tkanina boja je bila jakint

³³ Mi znamo kako Bog jeste, ali ne i šta je On (*De an. et res.* (MG 46.40C); *C. Eun.* 2.13, 71, 98, Vol. 1, p. 230, 26-30, p. 248, 1-3, i p. 255, 9-14 (MG 45.916A, 933D, and 944A-B); *In Cant.* 11, Vol. 6, p. 335, 1 (MG 44.1009C-D); *De mort.* (MG 46.513C). Valja podstići da je prema Knjizi Bitija 'Onaj Koji Jeste', 'Sušti', 'Bivstvujući'. Ontološko ime nosi i po sebi pretpostavljenu saznanjokritičku teoriju bivstvovanja, tj. ime pretpostavlja imenovano ili imenujuće na neotklonjiv i prvorazredan način, pa ako je iz Suštog i svaka suština, ne prethodi egzistencija esenciji (kako je držao Džon Majendorf), nego suština u prvorazrednom smislu reči dugim suštinama (prvosuštinska ili ipstazna suština svom pomislivim i pojavnim suštinama). Analogija sa Aristotelovim tumačenjem je održiva ima li se u vidu protofilosofska linija tumačenja kategorija po kojoj je prva suština Sokrat, Kalija, Korisk, Platon, a Bog je 'On' (tj. ličnost) kao bivstvujeće koje najizvršnije misli mišljenje i otud po preimućstvu omogućava život bića u bivstvovanju, jer su misli i čulna zahatanja život. Trag se nalazi i u Kartezijevoj VI meditaciji o prvoj filosofiji, gde je pomoć Božija (*assistencia Dei*) neophodna da bi izmeditirano suvereno proradilo u umu, ili da bi razmatranje prešlo u jasnoću osvedočenosti.

³⁴ *Exod.* 25-27 daje uputstva za gradnju, gde Sv. Grigorije sledi Filona koji drži da Mojsije sledi Božija uputstva što je dobio na planini, dok je posmatrao neotelovljene obrasce tela za sačinjavanje savršenstva, što podrazumeva prvolike uzore izgleda i oblika koji su dokučivi jedino umom, a što je primenio u služenju kao sveštenik. (*Philo, Vit. Mos.* 2.74).

Sv. Grigorije Niski, O životu Mojsija zakonodavca, ili o savršenstvu vrline - I deo
/sineta/, bafa /božur/ i porfira i vatrosjajnost lepote utrobe, belina pobrojanih božurastih zrna, tog osvetljenog i dubokog samoraslog i neoprobavajućeg /umnog/ izgleda /τό τε λαμπρόν τῆς βύσσου ἢ αὐτοφυῆς τε καὶ ἀνεπιτήδευτος ἰδέα/.

1.51 I same tkanine, opet, uzete su za drugu namenu, te za drugu kosu, prema mestima za lepotu sačinjavanja upotrebe crvenih koža. I to je nakon silaska sa gore Mojsije ustanovio uz saradnju drugih, prema njemu predstavljenom obrascu zdanja. A tada, bivajući u onom hramu koji je nerukotvoreno nastao, kao da je trebao da osvetli svet jereja, da se ozakoni stupanje u svetinju /zdrolo hrama/,³⁵ kakvim ukusom treba da se odlikuje i do detalja prema reči o unutrašnjem udešavanju. 1.52 Za načelo oblačenja odežde ne služi nešto skriveno, već vidljivo, gornje rize, ukrašene raznim bojama, pogotovo onim, kojima je zavesa bila sačinjena, ali sa preimućtvom pred zavesom sa zlatnom predom. Te gornje rize sa obe strane povezuju se pantljikama, a to su bili izumi obrubljeni zlatom u krug. Za prirodnu boju tih kamenja služio je blesak, koji je od sebe zračio nekakve zelenkaste zrake, a to je umetnički bilo čudno rukotvorstvo. I tu boju nije sačinjavalo umetničko nanošenje crta radi oblikovanja nekakvog lika idola, nego imena parijarha, nacrtanih na dva kamena, po šest na svakom. 1.53 Uz njega su spreda bili obešeni štitnici i raspoloženi lanci, međusobno prepleteni jedan nasuprot drugom sa pravilnim razmakom prema prstolikom udaru, spuštajući se s vrha od zadržke na obe strane lanaca, da bi kako mislim, lepota spletiva bila očevidnija, što svedoči o tome šta je ispod njega. 1.54 Taj zlatan ukras stavlja se na grudi sveštenika, a u kome je bilo sačinjeno nekoliko, prema broju patrijarha, raznih vrsta kamenja, razvrstanih u četiri rada, i u svakom redu po tri, a to kamenje, sačinjeni sa onim na njima nacrtanim, pokazivali su istoimena kolena parijarha. Pod gornjim rizama bila je unutrašnja riza (Izl. 28,31), koja je dosezala do kraja nogu, blagodolično ukrašena čistim privescima. A naniže je donji deo bio predivno nabran, ne samo skupljenom tkaninom već i zlatnim privescima, a to su bili zlatni zvončići i praporci, u poretku raspoređeni naniže. 1.55 Takođe je postojala i glavna podvezica sva od jakinta, a spreda na čelu daščica od čistog zlata sa na njoj napisanim nekim tajanstvenim napisima. Bio je i pojas, koji je stezao za oblačenje za izlazak i da skuplja skrivene odežde, na kraju sve što se pod vidom oblačenja zagonetno izučavalo po sveštentičkoj vrlini. 1.56 Kada je Mojsije obuhvaćen onim nevidljivim mrakom po neiskazanoj

³⁵ *Exod. 28.; Philo, Vit. Mos. 2.109, 110 /XXIII. (109, 110):* „Nakon ovih stvari arhitekta doma je kao sledeće pripremio sveštenu odeću za njega koji je označavao vrhovnog sveštenika, koji u svom opisu podrazumeva najuzvišeniju lepotu i poštovano delovanje; a odeća je bila dvostruka; jedan deo se nazivao donjim rubljem, a drugi odećom preko njega. Gornja odeća bila je daleko jednostavnijeg oblika i obeležja i bila je hijacintne boje, sem donjeg i spoljnog dela, koji su bili ukrašeni zlatnim pergamenama i zvonima, i puzavicama i cvećem....,

Božijoj zapovesti izučio takve stvari sa prirastom tajanstvenih saznanja, stao je iznad samog sebe, a tada opet pošavši iz mraka, nalazio se među srodnici-ma saopštavajući im o čudesima koja su mu otkrivena u bogojavljenju, predlažući zakone da se narodu izradi hram i ustanovi sveštenstvo na način, koji mu je pokazan na gori. 1.57 Noseći u ruci i sveštene tablice, koje su bile božije obraćanje i dar, ni u kakvom prethodnom sadejstvu nije bilo nužnosti prema vlastitom prikazivanju, već je nasuprot tome svaka od tablica sa stvari i na njoj napisanim, bila neposredno delo Božije. U suprotnom narod ne bi primio dar, pa bi pre nego zakonodavac, postao onaj koji se neobuzdano predaje idoloslužnju.³⁶

1.58 Malo kasnije, kad je Mojsije zauzet razgovorom s Bogom bio u božanskom tajnovodenju /πρὸς Θεὸν ὁμιλία διὰ τῆς θείας ἐκείνης μυσταγωγίας ἀποσχολάζονται/, nakon četrdeset dana i isto toliko noći, i pod pokrovom mraka se pričešćivao prisutnošću onog života, takođe je bio van te prirode³⁷ zato što u to vreme nije bio u nužnosti sa hranom za telo. A tad je narod poput deteta, ne ostajući pod nadzorom pastira, besmislenim težnjama bio uvučen u nepočinstvo, i ustavši na Arona doveo sveštenika u nevolju, da ih predvodi u idoloslužnju. 1.59 Idol je sačinjen od zlatne stvari (i tele je bio idol); narod se ushićivao svojim nedelom, ali Mojsije kada mu je prilazio, lomi daščice koje je poneo od Boga, da bi Izrailićani lišeni bogoprijemčivog dara, dobili za svoj postupak dostojnu kaznu. 1.60 Zatim, levitskim rukama očistivši sknavljenje krvlju saplemenika,³⁸ a svojim gnevom prema grešnicima umilostivljavajući Božanstvo, uništivši idola, nako četrdesetodnevnog boravka na gori, na kraju je ponovo doneo tablice, na kojima je Pismo sačinjeno Božijom silom, onda kada je njihova stvar obrađena Mojsijevom rukom. Doneo ih je ponovo, na produženju tolikog broja dana prevazilazeći samu prirodu, i sačinivši neki drugačiji lik života, a ne taj, kakav je za nas ozakonjen, ne primajući unutar svog tela ništa takvo, što potreba naše prirode potkrepljuje hranom.

1.61 I posle svega sačinjava skiniju /šator, kolibu/, daje zakonske zapise, ustanovljava sveštenstvo, po onome od Boga datom. I kada je, po Božijem ukazu, stvarnim ustrojavanjem sve to dovršio, pehar, predvorje, i ono unutar pehara, oltar kadeći, žrtvenik, svetilnik, zavese, čistionicu za svetilište, sveš-

³⁶ Exod. 32. Philo. *Vit. Mos.* 2.173.: «...ali Mojsije, veoma upućen u njegovu izuzetnu vrlinu, obavešten o važnom i potvrđen u časti koja je prisvojena u njegovoj upotrebi, po obučnosti onih koji su voljno preduzeli rat zarad milosti Božije časti, i koji su to uspešno nosili za kratko vreme, sigurno je smerao da prihvati sveštenstvo i zameni službu u svom služenju.»

³⁷ Otići van prirode podrazumeva jedan „književni” pojam prirode, koji označava zemaljsko stanje čoveka (*In S. Steph.* (MG 46.713B-C); *De beat.* 7 (MG 44.1280C).

³⁸ *Exod.* 32.26-29.

teničke ukrase, miro, razna žrtvoprinošenja, očišćavajuće, blagodarne, spasonosne u bedama, umilostivavajuće u sagrešenjima; kada je sve to na dostojan način Mojsije doveo u poredak, tada se kod njemu bliskih probudila zavist; a ta priraslina je srodna ljudskoj prirodi, 1.62 pa je i Aron ispoštovan činom sveštenstva i njegova sestra Mariam, kao što je svojstveno ženama revnosno pokrenutim prema toj časti, kojom je Mojsije udostojen od Boga, iskazali su nešto takvo sa čime se Božanstvo razdražilo, a zatim kaznilo grehove. Ovde je Mojsije još dostojniji divljenja za svoju nezlobivost, zato što Bog kažnjava nerazumnu žensku zavist, a on uspešni u tome, što je prirodno prevladalo u njemu i sam gnev, umilostivljuje Boga za sestru.

1.63 I mnoštvo /narod/ se opet predalo neredu, (a na prestup ga je navela neumerenost u nasladi stomaka: Izrailičanima je postalo nedovoljno da u zdravlju i bez patnji podržavaju život od davanja hrane s visina, pa željni ploti činili privrženost mesojedi, da se egipatsko ropstvo njima činilo dragoceni-
jim od postojećih dobara), i on je zajeništvovala s Bogom o posmatranom s njihovim strastima, a samim tim Bog koji dopušta da se dobije željeno, poučava da ne valja želeći sve, naseljavajući opet mnoštvo nekakvih ptica, koje lete po zemlji, koje se besom i grupno ustremljuju na opočinjuće, a udobnost lova dovodi do želje za mesom i do prezasićavanja. 1.64 A neumerena upotreba odmah preokreće kod njih telesne sarastvove u telotvorne sokve, te se zasićavanje završava bolešću i smrtno. Takvih primera ima i kod njih samih i dovoljno im je stalo da ih vide, da bi se umerio narod. 1.65 Premda je gledao /Mojsije/ da ih pošalje na onu stranu na kojoj su se, po Božijem obećanju, Izrailičani nadali da će obitavati. Nisu svi uistinu bili obavešteni, nego su neki načinili laži i rastužujuće prizore, i sav je narod kroz gnev nastupio prema Mojsiju. Ali je Bog beznadežno u božanskom sadejstvu osudio obnevidelost obećane zemlje. 1.66 Među tima što su prolazili pustinjom ponovo nije bilo vode, pa se odmah izgubilo pamćenje o Božijim silama. Jer nisu ni nakon ranije postojećeg čuda s kamenom ni sada verovali da neće trebati ništa što im je korisno, pa su odstupivši od dobrih nadanja pustili mesto ukorima, ropćući na samog Boga i na Mojsija, pa su i Mojsijeve misli ustuknule pred bezverjem naroda, premda je opet pred njima stvorio čudo, onaj nesasecivi kamen pretvorivši u vodenu prirodu.³⁹ 1.67 Kada je to ropsko naslađivanje kod njih probudilo želju za stomakougađanjem, a ne budući lišeni ničeg neophodnog za život, pa su uzmaštali o egipatskom obilju, tada poput neuglednih mladića bivaju urazumljivani jačim udarcima bičeva; kod njih u kućama pojavile su

³⁹ Ovakve pojave pretvaranja kamena u vodu su deo starozavetnog nasleđa (*Deut.* 8.15; *Ps.* 113.8; *Wisd.* 11.4; a takođe i kod Philo, *Leg. alleg.* 2.21 i 84.) Osvrti na njih su opšti u hrišćanskoj književnosti: Justin, *Dial.* 131; Tert., *De bapt.* 9; *Ps. Clem., Recog.* 1.35; *Didas.* 26.50 (p. 220); Eusebius, *Hist. Eccles.* 7.21.5; Jeronimus, *Brev. in Ps.* 77.

se zmije koje u svom ugrizu nose smrtonosan otrov. 1.68 Jedan za drugim padali su od ugriza životinja, te je zakonodavac pobuđen Božijim savetom silo bronzanu sličnost zmija, očigledno pokazujući da je sve to sačinio na nekoj visini, te na taj način zaustavio u narodu pogibelj od pošasti zveri. Ko je gledao na to bronzano izobraženje, tome nije bio nimalo strašan ugriz stvarno postojeće zmije, otud što je gledanje po nekakvom neobjašnjivom protivdejs-tvu slabilo otrov. 1.69 Opet je u narodu poteklo ustajanje na predvodništvo, i neki su se prisiljavali da prisvoje sveštenstvo, ali se Mojsije molio pred Bogom za grešnike, a pravda je Božija sudila za Mojsijevo sastradavanje među saplemenicima. Jer po volji Božijoj zemlja je rashođenjem zeva ponovo išla sama sa sobom, primivši u unutrašnjost sve sa čitavim njihovim rodnom, koji su se preuzneli nad zapovedništvom Mojsijevim. Koji su se razrešili sveštenstva, njih oko dve stotine pedeset, kako su vatrom sažeženi, svojim stradavanjem urazumljivali su saplemenike. 1.70 Ali radi boljeg uveravanja ljudi o tome, da se blagodat sveštenstva od Boga daje onima koji su se udostojili, Mojsije je uzeo štap od svakog kolena od onih što su vladali, te po pismenom označavanju na svakom štapu, kome je on dat, u tom broju je bio i štap sveštenika Arona;⁴⁰ položio ih u hram, a zatim objavio narodu Božiji prigovor o sveštenstvu: jer od svih štapova jedino je Aronov olistao, i od tog drveta izneo i sazreo do ploda (a plod je bio orah). Najvećim se čudom za 1.71 nevezujuće pokazalo da drvo bez kore, sastrugano, nemajući korena, odjednom stiska i takođe proizvodi isto što i ono ukorenjeno u zemlji, zato što i zemlju, i koru, i vlagu, i koren, i vetrove drvetu zamenjuje sila Božija. 1.72 Uz to, dovodeći vojsku zemljama inoplemenih naroda, Mojsije je na sebe navukao kletvu, da ne dozvoljava svom narodu da prolazi njivama i vinogradima, već da će raditi na carskom putu (Knj. Broj. 21, 22), ne skrećući ni desno ni levo.⁴¹ Ali kako ni time neprijatelji nisu bili umireni, nadjačavši suparnika u bici, prelaz se završio punovažno. 1.73 Zatim je neki Valak, koji je vladao mnogobrojnim plemenom (ime plemena bilo je Madijanićani), zastrašen porazom od onih izginulih, i ne dočekavši onog, da i sam ne bi postradao od Izrailićana, upotrebio je zapravo, ne pomoć oružja i telesne sile, već beskorisno čarobnjaštvo u licu nekog Valaama, koji se smatrao upoznat sa time, i za koga su oni koji su ga koristili bili uvereni, da ima neku silu u sličnim stvarima. On je vladao znanjem gatanja po pticama,⁴² u tome je bio strašan, po nekom

⁴⁰ To spominje i Filon kao „čudesnu promenu” kada je štap Mojsijeovog brata olistao i doneo ploda (Philo, *Vit. Mos.* 2.178, 179)

⁴¹ Takođe i Num. 20.14-22. Bitka je počela sa izazovom Sehona, Amoritskog kralja (Num. 21.21-25.), o kojoj kazuje i Filon (Philo, *Vit. Mos.* 1.239-249) opisujući je podrobnije (Philo, *Vit. Mos.* 1.258-262).

⁴² Auguri su pripadali „tehničkom” tipu bogoslavljenja (Cicero, *De divinatione* I, 72-92.), a Filon objašnjava šire (Philo, *Vit. Mos.* 1.281-282): „Ali Valaam, kada mu je momenat nadah-

Sv. Grigorije Niski, O životu Mojsija zakonodavca, ili o savršenstvu vrline - I deo
sadejstvu demona, pričinjavajući ljudima nekom snalažljivom silom neizleči-
ve muke.

1.74 On se pak idući za tima koji su ga povelu caru tog naroda, naučio glasu magarca, da mu samom put ne bi bio uspešan. Iz neke pojave zatim saznajući šta da radi, našao je da će zlotvorno čarobnjaštvo bez sile da učini neku štetu ljudima koje pomaže Bog. Umesto demonske sile, ispoljavajući božansko nadahnuće, obznanio je takve priče, koje upravo služe proročanstvu o tome, što je za posledicu imalo da se krene na bolje. Samim tim, ono što je pretilo umetnosti delovanja po zlu, dovedeno do osećaja Božije sile, odloživši svoje proročko umeće, on je prorokovao po Božijoj volji. 1.75 Posle toga je splasnulo inoplemeni narod: zato što je u bici naspram njega stao silniji narod Božiji, koji je zatim pobeđen strašću razuzdanosti prema zarobljenicima. Kada je Fines one koje je zatekao u sramnom delu probio jednim udarcem, zaustavivši Božiji gnev po onima što su se predavali toj razlici u nedozvoljenim vezama, tada je zakonodavac uspevši se na neku visoku goru, i iz daljine videvši zemlju, koja je po Božijem obećanju ocima bila pripremljena za Izrailičane, preselio se iz ljudskog života, ne ostavivši ni znaka na zemlji, ni sećanje na grob po svom preseljenju. 1.76 tad kako vreme nije naštetilo njegovoj lepoti, nije pomračilo svetlo njegovih očiju, nije oslabilo sijanje blagodati na njegovom icu; ipak je on vazda bio usamljen, te zajedno s menjanjem prirode sačuvao nezalaznost lepote. 1.77 Takvo je, dakle, ono što smo saznali iz istorije čoveka na prvi pogled, i prepričali ti ukratko, makar se našao i drugi povod da se po potrebi razda reč. Ali vreme od nas pomenutog života valja da se primeni na od nas predložene reči, da bi iz ranije rečenog bio sačinjen nekakav prilog opisivanju vrlinskog života. Zato ćemo da se vratimo na početak priče o Mojsiju.

nuća prošao, odgovori : `Pokazao sam to kao slučaj koji nije usamljen i nesumnjivo sam optužen; a ništa ne kažem u svoju odbranu nego šta god da Božanstvo odluči da kažem. I to nije prvi put da sam to rekao, a ti da si to čuo., nego ja to izjavljujem iz drugog razloga kada si mi poslao izaslanike kojima sam dao isti odgovor` (282) Ali kako je kralj mislio i dalje da ga je prorok prevario, ili da Božanstvo može da promeni mišljenje, te da posledice promene mesta mogu da izmene čvrstinu njegove odluke, on ga je stavio na drugu proveru, sa prilično dugog i visokog i udaljenog brda, morao da bude sposoban da mu pokaže deo vojske njegovih neprijatelja. Onda je, opet, izgradio sedam altara i žrtvovao isti broj žrtvi za početak, te poslao proroka da pogleda pozitivne znake i uputstva.”